

คำนำ

หนังสือ *ชัตติยะประเพณี* นี้ มีใช้ตำราพระบรมราชาภิเษก เป็นแต่เพียงหนังสือรวบรวมบทความสารคดีที่เกี่ยวข้องกับชนบประเพณีของพระมหากษัตริย์ที่มีมาแต่โบราณ บางเรื่องเป็นเกร็ดตำนานที่เล่าขานกันมาแต่โบราณกาลครั้งดึกดำบรรพ์ ซึ่งบางท่านว่าเป็นเปลือกเป็นกระพี้ไม่เป็นหลักฐาน แต่ผู้เขียนเห็นว่าต้นไม้ที่มีอายุนับร้อยปีนั้นก็เพราะมีเปลือกมีกระพี้ห่อหุ้มอยู่ ประวัติตำนานต่างๆ ที่สืบทอดมานับร้อยนับพันปี ก็อาศัยการบอกเล่าจดจำสืบทอดกันมา น่าจะมีแก่นความจริงบางอย่างแอบแฝงอยู่ แต่เมื่อปัญญาสอดส่องไปไม่ถึงจึงไม่เห็นความสำคัญ

ผู้เขียนถือคติของนักปราชญ์ที่กล่าวไว้ว่า “ความอยากรู้ทำให้เกิดความรู้” ฉะนั้นเมื่ออ่านเรื่องอะไรแล้วอยากรู้อยากละเอียดให้มากขึ้น ก็จะสืบหาต้นตอของเรื่องแล้วบันทึกไว้ เมื่อมีผู้สนใจอยากรู้ในเรื่องเดียวกันขอให้เขียนก็เรียบเรียงให้อ่านกันเล่น เรื่องต่างๆ เหล่านี้ได้เขียนไว้เมื่อ ๔๐ - ๕๐ ปีมาแล้ว ได้พิมพ์ในวารสารต่างๆ กระจัดกระจายกันอยู่หาอ่านได้ยาก เมื่อจะรวมเป็นเล่มครั้งนี้ก็หาไม่พบ เรื่องใดที่พอจำได้ก็เขียนขึ้นใหม่ แต่สู้เรื่องที่เขียนไว้เดิมไม่ได้ เพราะลืมไปเสียบ้าง ถ้าไม่ทำตอนนี้ก็คงจะหาโอกาสได้ยาก เพราะเรี่ยวแรงน้อยลงไปทุกวัน ทั้งหนังสือตำรับตำราต่างๆ ก็สูญหายไปเป็นอันมาก การจะค้นหามาอ่านทบทวนอีกก็เป็นเรื่องพันวิสัย จึงรวมไว้เท่าที่หาต้นฉบับได้เท่านั้น

อย่างไรก็ตาม อาจกล่าวได้ว่าหนังสือเล่มนี้ได้รวมเรื่องที่เนื่องในพระมหากษัตริย์ไว้มาก มีทั้งเรื่องในอดีตและปัจจุบัน จะอ่านเพื่อเป็นความรู้หรือเพื่อความเพลิดเพลินก็ได้เพราะเขียนแบบเก็บข้อมูลมาแล้วให้อ่านกันง่าย ๆ

เพื่อผู้อ่านรุ่นใหม่จะได้ทราบเรื่องในมุมกว้าง และเก็บไปใช้ประโยชน์ได้บ้าง ตามสมควร ไม่ต้องไปค้นหาให้เสียเวลา

ผู้เขียนต้องขอขอบคุณท่านเจ้าของตำรา และท่านผู้รู้ทั้งหลายที่ได้กรุณาชี้แนะและให้คำอธิบายในสิ่งที่ไม่ทราบ ทำให้การเรียบเรียงชัดเจนยิ่งขึ้น ส่วนข้อบกพร่องซึ่งอาจจะมีอยู่บ้าง ก็หวังว่าผู้รู้จะได้กรุณาแนะนำเพื่อแก้ไขปรับปรุงต่อไป แต่เท่าที่ผ่านมานักเรียนนักศึกษาตลอดจนผู้สอนประวัติศาสตร์และวรรณคดีก็รับว่ามีประโยชน์ ให้กำลังใจสนับสนุน จึงขอขอบคุณไว้ ณ ที่นี้ อีกครั้งหนึ่ง

น. พลาชน้อย

สารบัญ

พระราชพิธีบรมราชาภิเษก	๗
น้ำสรงมูรธาภิเษก	๒๑
เบญจราชากกุธภัณฑ์	๕๑
พระมหาพิชัยมงกุฏ	๗๓
พระแสงขรรค์ชัยศรี	๘๗
ธารพระกร	๑๐๑
วาลวิชนี	๑๐๙
ฉลองพระบาท	๑๒๑
พระมหาเศวตฉัตร	๑๒๙
พระปรมาภิไธย	๑๔๕
พระมालา	๑๗๑
ลอมพอก	๑๘๓
สิบสองพระกำนัลและสิบสองพระคลัง	๑๙๓
เพลงสรรเสริญพระบารมี	๒๐๓
นางร้องไห้	๒๑๕
พระราชลัญจกร	๒๓๑
ดัชนี	๓๐๒

"หนังสือและการอ่านคือขุมพลังแห่งความคิดสร้างสรรค์"

พระราชพิธี
บรมราชาภิเษก

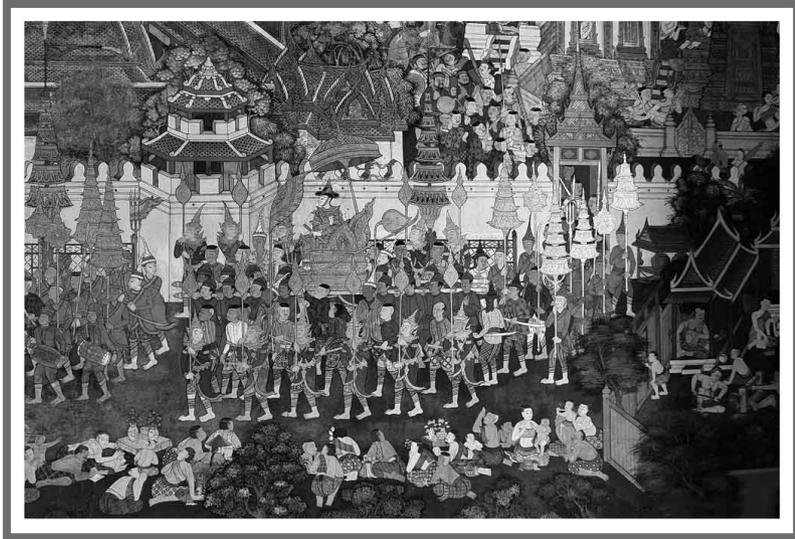
พระราชพิธีบรมราชาภิเษก

ชนชาติไทยมีพระมหากษัตริย์เป็นองค์พระประมุขมาช้านาน แต่ไม่ปรากฏหลักฐานการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกว่าทำกันอย่างไร จนถึงสมัยสุโขทัย ได้พบหลักฐานในจารึกวัดศรีชุมตอนหนึ่งว่า “พ่อขุนผาเมืองจึงอภิเษกพ่อขุนบางกลางทาว ให้เมืองสุโขทัย ให้ตั้งชื่อตนแก่พระสหาย เรียกชื่อศรีอินทรา บดินทราทิตย์”

พ่อขุนบางกลางทาว (ท้าว) หรือที่อ่านใหม่ว่า พ่อขุนบางกลางทาว จึงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกที่พบว่าได้ “อภิเษก” ซึ่งภาษาบาลีแปลว่า “การรดน้ำ” พระवरวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร ได้มีพระมติว่าพระราชพิธีบรมราชาภิเษกตามความหมายเดิมเห็นจะถือเป็นสำคัญอยู่ที่ การทรงรับน้ำอภิเษก เพราะชื่อพิธีมีความหมายเช่นนั้น ถ้าเป็นตามพระดำริการอภิเษกพ่อขุนบางกลางทาวครั้งกรุงสุโขทัยก็น่าจะมีเพียงการรับน้ำอภิเษกเท่านั้น ครั้นต่อมาภายหลังจึงได้เพิ่มเติมระเบียบแบบแผนให้สง่างามยิ่งขึ้น

—•—
ศิลาจารึกวัดศรีชุม
เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น
เมื่อราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘
ที่กล่าวถึงการอภิเษกของ
พ่อขุนบางกลางหาว

พระราชพิธีบรมราชาภิเษก
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
จิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถวัดอัมพวันเจติยาราม จังหวัดสมุทรสงคราม

กล่าวตามพระราชพิธีเดิมของไทย เมื่อสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินได้เสด็จผ่านพิภพก็ยังไม่ถือว่าเป็นพระมหากษัตริย์โดยสมบูรณ์ ทรงเป็นแต่เพียงผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน บัทรหมายในราชการก็ยังคงขานพระยศอย่างเดิม เครื่องยศบางอย่างเช่นพระเศวตฉัตรก็มีเพียง ๗ ชั้น คำสั่งของพระองค์ก็ยังไม่เป็นพระราชโองการ และจะเสด็จประทับอยู่เพียงที่ประทับซึ่งจัดถวายไว้ชั่วคราวก่อนเท่านั้น ดังจะเห็นได้จากเมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ เสด็จสวรรคต เสนาบดีได้อัญเชิญสมเด็จพระอนุชาธิราชเจ้าฟ้ามงกุฎ สมมุติเทววงศ์ฯ ให้ทรงลาผนวช แล้วเสด็จไปประทับพลับพลา ซึ่งสร้างขึ้นในบริเวณโรงแสงต้น (ดูความพิสดารในหนังสือ *พระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ พระเจ้ากรุงสยาม* ของผู้เขียน)

พระราชพิธีบรมราชาภิเษก
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
เมื่อวันที่ ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๙๔

พระราชพิธีบรมราชาภิเษก
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ครั้งแรกเมื่อวันที่ ๑๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๑๑

พระราชพิธีบรมราชาภิเษก
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ครั้งที่ ๒ เมื่อวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๑๖

พระราชพิธีบรมราชาภิเษก
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
เมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๓

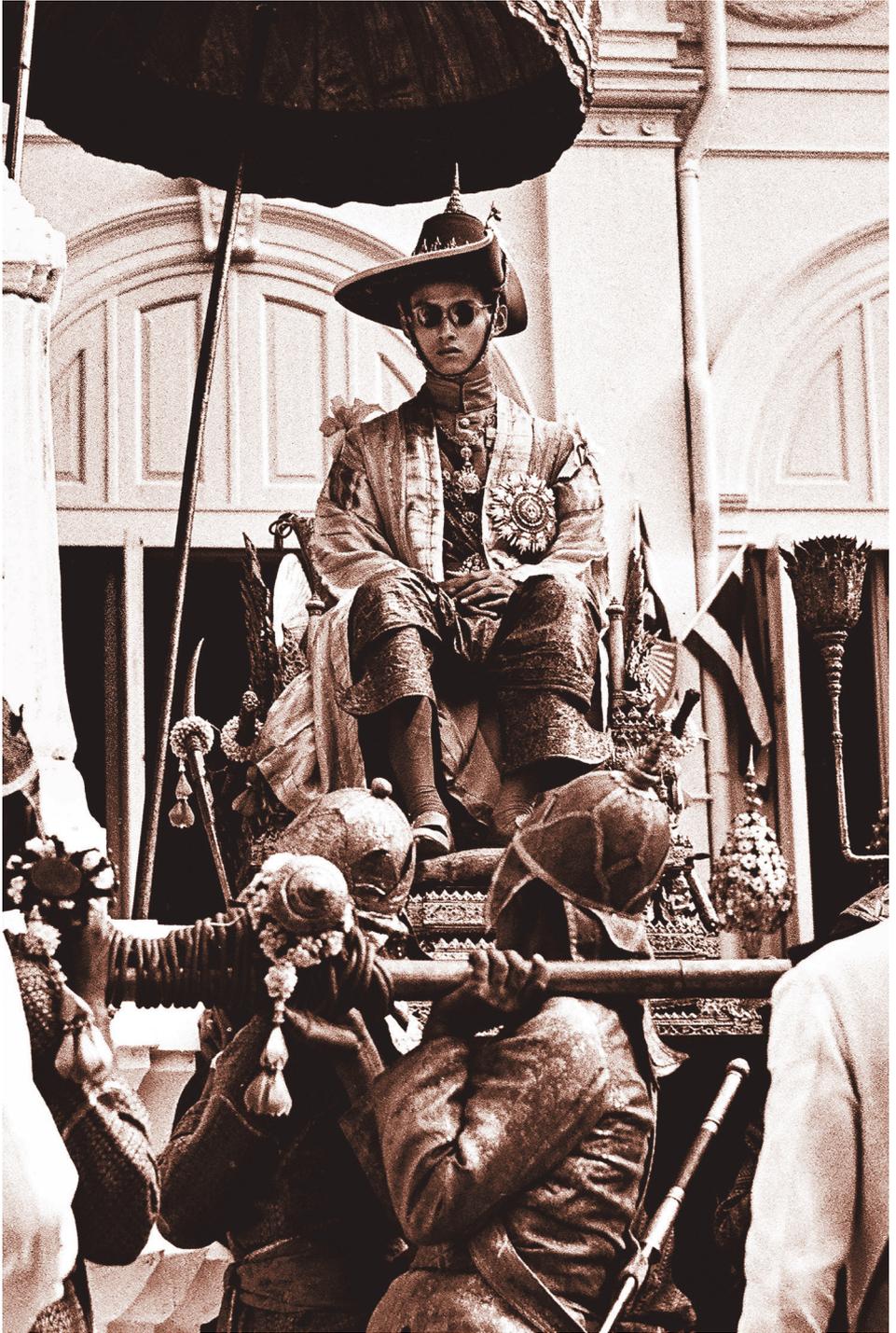

พระราชพิธีบรมราชาภิเษก
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
เมื่อวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๘

พระราชพิธีบรมราชาภิเษก
พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล
บรมนาคบพิตร

เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๓

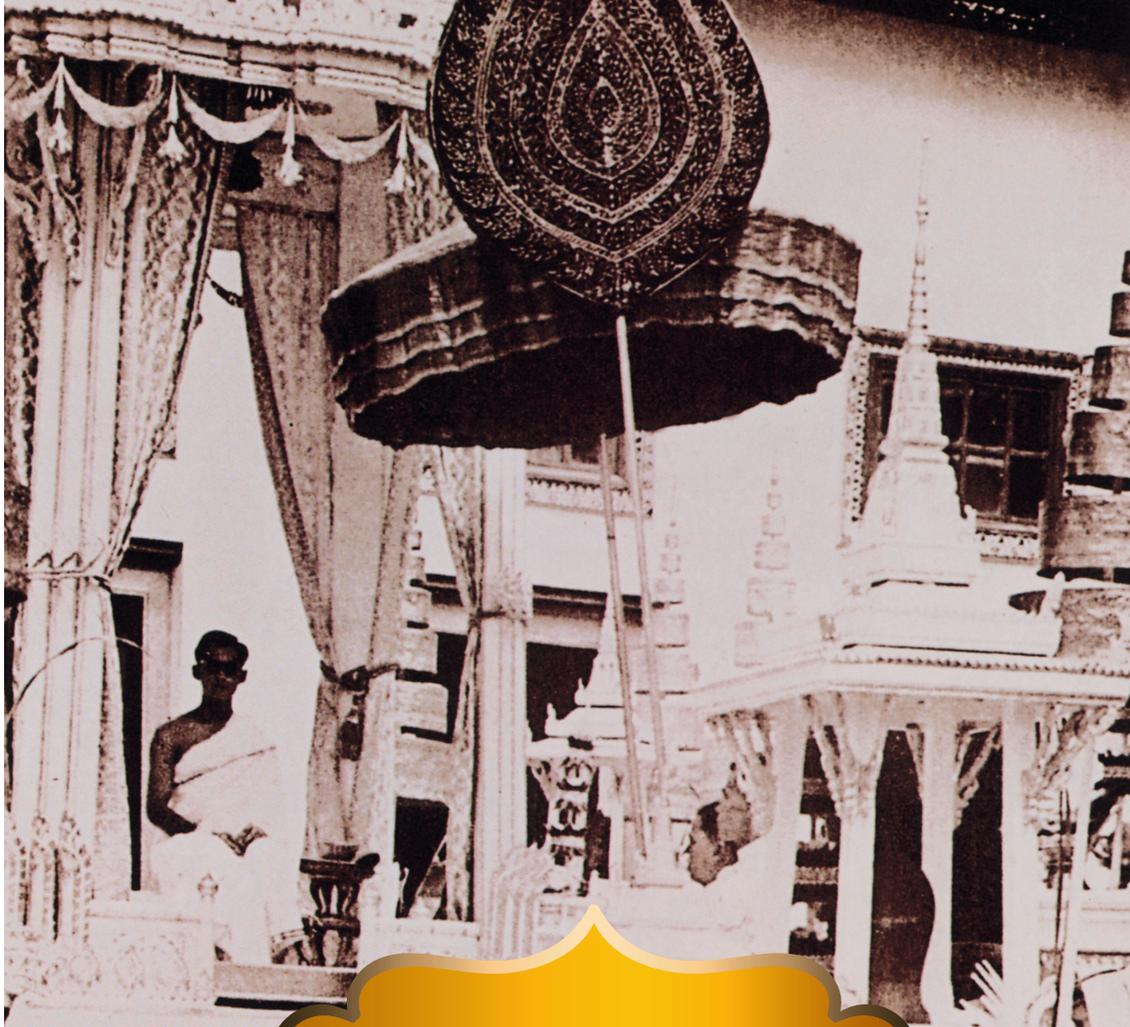

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร
ทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก
ในวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๓

ความเป็นพระมหากษัตริย์จะสมบูรณ์ถูกต้องตามพระราชประเพณี
ก็ต่อเมื่อทำพระราชพิธีบรมราชาภิเษกแล้ว และเนื่องจากความสำคัญอยู่ที่
การทรงรับน้ำอภิเษก จึงควรทราบถึงการสร้างน้ำซึ่งเรียกตามตำราว่า
“พระราชพิธีสร้างมูรธาภิเษก” (น้ำรดพระเศียรในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก)
ว่ามีเรื่องราวความเป็นมาอย่างไรไว้ด้วย

น้ำสร้างมูรธาภิเษก

น้ำสรงมูรธาภิเษก

ลักษณะพระราชพิธีสรงมูรธาภิเษกนั้น จะต้องปลูก
มณฑปพระกระยาसनานหุ้มผ้าขาว แต่งด้วยเครื่องปิดทอง
ฉลุลาย บนเพดานพระมณฑปเป็นที่ขังน้ำเบญจสุทธคงคา มีท่อ
ฝักบัวเงินที่เพดานสำหรับให้น้ำให้โปรยลงยังที่สรงมูรธาภิเษก
ที่ฝักบัวนั้นห้อยพวงดอกจำปา ที่พื้นภายในพระมณฑป
ตั้งเตียงเหลี่ยมหุ้มผ้าขาว บนเตียงตั้งถาดทอง ในถาดทองตั้ง
ตั้งไม้มะเดื่อเป็นที่เสด็จประทับสรงมูรธาภิเษก

น้ำเบญจสุทธคงคาดังกล่าวข้างต้นนั้น อนุโลมตามตำรา
พราหมณ์ซึ่งใช้น้ำปัญจมหานทีในมัธยมประเทศ คือ แม่น้ำคงคา
แม่น้ำยมุนา แม่น้ำอจิรวดี แม่น้ำสรภู และแม่น้ำมहि แต่ใช้น้ำ
เบญจสุทธคงคาของไทยแทน น้ำทั้ง ๕ แห่งของไทยนี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงพบ
สำเนาท้องตราสั่งให้ตักน้ำ ๕ แห่งมาใช้ในพระราชพิธีสรง
มูรธาภิเษกครั้งรัชกาลที่ ๒ มีน้ำในแม่น้ำ ๕ แห่ง ดังต่อไปนี้

๑. แม่น้ำบางปะกง ตักที่บึงพระอาจารย์ เมืองนครนายก
๒. แม่น้ำป่าสัก ตักที่ตำบลท่าราบ เมืองสระบุรี
๓. แม่น้ำเจ้าพระยา ตักที่บางแก้ว เมืองอ่างทอง
๔. แม่น้ำราชบุรี ตักที่ตำบลดาวดึงส์ เมืองสมุทรสงคราม
๕. แม่น้ำเพชรบุรี ตักที่ตำบลท่าไชย เมืองเพชรบุรี

การตักน้ำจากแหล่งน้ำสำคัญดังกล่าวส่งเข้าไปถวายในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในสมัยโบราณจะทำกันอย่างไรไม่ทราบ แต่เท่าที่พบในสารตราครั้งรัชกาลที่ ๕ ก็ไม่มีพิธีรีตองอะไรมาก เพียงแต่สั่ง “ให้พระยาเพชรบุรีตักน้ำท่าไชยหม้อ ๑ ให้เอาใบบอนปิดปากหม้อ เอาผ้าขาวหุ้มปากหม้อ ด้ายผูกปิดตราประจำครั้งแต่ให้กรมการผู้ใหญ่คุมลงไปส่งยังกรุงเทพฯ” ไม่มีพิธีรีตองอะไรมากไปกว่านี้

เท่าที่ตรวจสอบจากพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในรัชกาลต่างๆ โดยเฉพาะน้ำสรงมูรธาภิเษก พบที่แปลกออกไปในสมัยรัชกาลที่ ๖ ซึ่งกล่าวว่า “พระยาราชโกษาไซสหัสธาราน้ำที่หั่งห้า (คือแม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำนครไชยศรี แม่น้ำราชบุรี แม่น้ำเพชร แลแม่น้ำจะเขิงเทรา) ซึ่งเจือด้วยน้ำเบญจมหานทีในมัชฌิมประเทศ (คือแม่น้ำคงคา ยมูนา มหิ สรรภู และอจิรวดี) แลน้ำ ๔ สระ” ดังนี้แสดงว่าได้นำมาจากประเทศอินเดียด้วย

การที่มีน้ำจากแม่น้ำทั้ง ๕ ของอินเดียด้วยนั้น ได้ความว่าเกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๕

ตามเรื่องว่า เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสประเทศอินเดีย ได้ทรงแสวงหาน้ำปัญจมหานทีตามตำราพราหมณ์ก็ได้น้ำทั้งห้านั้นมา ครั้นเมื่อทำพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๖ จึงได้ทรงเพิ่มน้ำสรงมูรธาภิเษกจากปัญจมหานทีดังกล่าวเข้าไปด้วย จึงได้ถือเป็นแบบอย่างมาจนถึงรัชกาลที่ ๙ ได้สรงพระมูรธาภิเษกเมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๓ ก็กล่าวไว้อย่างเดียวกันว่า “ไซสหัสธาราน้ำเจือด้วยน้ำปัญจมหานทีในมัชฌิมประเทศ คือแม่น้ำคงคา

แม่ให้น้ำมูนา แม่ให้น้ำอจิรวดี แม่ให้น้ำสรภู แม่ให้น้ำมทิ และน้ำเบญจสุทธคงคา
ในแม่ให้น้ำสำคัญทั้ง ๕ ของราชอาณาจักรไทย ฯลฯ”

เพื่อเป็นความรู้ประกอบเรื่องน้ำสรงมูธาภิเศกที่กล่าวมาข้างต้น
จะขอเล่าถึงประวัติความเป็นมาไว้ดังต่อไปนี้

น้ำเบญจสุทธคงคาสายแรก คือน้ำบึงพระอาจารย์ กล่าวตามหนังสือ
อักขรานุกรมภูมิศาสตร์ไทย ว่าสายน้ำตอนที่แยกออกจากแม่น้ำนครนายก
นั้นมีลักษณะเป็นคลอง เรียกว่า “คลองพระอาจารย์” ยาวเพียง ๒.๕ กิโลเมตร
นอกนั้นเป็นบึงตลอด

เหตุใดจึงถือว่าเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ก็ไม่ทราบ บางทีจะมีตำนานเกี่ยวกับ
อาจารย์ที่เก่งกล้ามีความศักดิ์สิทธิ์มาแต่โบราณ หรือถือว่ามีชื่อเป็นมงคล
ก็เป็นที่

น้ำเบญจสุทธคงคาสายที่สอง คือแม่น้ำป่าสัก ตักที่บ้านท่าราบซึ่งอยู่
ริมแม่น้ำแควป่าสักฝั่งเหนือในเขตอำเภอเสนาให้ จังหวัดสระบุรี ริมฝั่งแม่น้ำ
แถบนี้เป็นที่ราบไม่สูงชัน เป็นหาดทรายยาวตลอดไปจึงเรียกว่า “ท่าราบ”

เหตุที่ใช้ชื่อว่าท่าราบเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์นั้นยังไม่พบหลักฐานว่ามีประวัติ
มาอย่างไร ถึงรัชกาลที่ ๔ มีประวัติเกี่ยวกับท่าราบอยู่คราวหนึ่ง คือ
เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสทางเรือเลียบบ
ลำน้ำแควป่าสัก และโดยที่เป็นทางขึ้นเนินเป็นแอ่งเป็นหาด กรมการเมือง
จึงเกณฑ์หญิงชาวบ้านแต่งตัวแบบชาวภาคพายัพมาคอยขึ้นเรือพระที่นั่ง

การรับเสด็จครั้งนั้นเป็นที่พอพระราชหฤทัยมาก ได้เสด็จขึ้นทรงเหยียบ
หาดทรายท่าราบ และพระราชทานเงินทองของรางวัลแก่บรรดาหญิงสาว
ที่มาขึ้นเรือ ตลอดจนหัวหน้าหมู่บ้านที่มารับเสด็จโดยทั่วหน้ากัน แล้วเสด็จ
สร่งน้ำที่หาดท่าราบ จึงนับถือน้ำท่าราบเป็นน้ำมงคลแห่งหนึ่ง

น้ำเบญจสุทธคงคาสายที่สาม คือแม่น้ำเจ้าพระยา ตักที่บางแก้ว
จังหวัดอ่างทอง เข้าใจว่าจะเป็นคลองบางแก้ว ซึ่งเป็นแม่น้ำเจ้าพระยาเดิม
ครั้งเมื่อขุดคลองหน้าเมืองอ่างทอง ซึ่งกลายเป็นแม่น้ำเจ้าพระยาในปัจจุบัน

ไปแล้ว คลองบางแก้วเดิมก็ตื่นขึ้น การตักน้ำจากแม่น้ำเจ้าพระยาที่ไม่ตักที่อื่น ไม่ได้ตักที่อยู่ชยา เรื่องนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ ก็ทรงสังเกตมาก่อน มีปรากฏในพระราชหัตถเลขาถึงมกุฎราชกุมารเมื่อเสด็จประพาสเมืองเพชรบุรี ร.ศ. ๑๒๘ (พ.ศ. ๒๔๕๒) ตอนหนึ่งว่า (ตัวสะกดตามต้นฉบับเดิม)

“มีชื่อหนึ่งซึ่งลึกลับอยู่ คือน้ำราชาภิเษกนั้นไม่ใช่แต่น้ำ
๔ สระ ใช้น้ำแม่น้ำทั้ง ๕ ในกรุงเทพฯ คือ แม่น้ำบางปะกง
แม่น้ำศักดิ์ แม่น้ำท่าจีน แม่น้ำแม่กลอง และแม่น้ำเพชรบุรี
มีชื่อตำบลที่ตักทุกเมือง แต่เพชรบุรีนี้ที่ท่าชัย มีชื่อที่นำส่งสย
อยู่ว่าเหตุไหนจึงไม่ใช้แม่น้ำเจ้าพระยา ชื่อนี้ควรจะสันนิษฐาน
ได้ว่า แม่น้ำหัวรอกกรุงเทพฯ นี้เป็นน้ำใหม่ ถ้าน้ำเจ้าพระยา
ตอนล่างเป็นสายน้ำที่มาจากน้ำศักดิ์ ถ้าน้ำชยานาทอนบน
ลงน้ำน้ำมะขามเถา ไปถ้าน้ำท่าจีน การที่น้ำเปลี่ยนสายมาลง
เจ้าพระยามากก็เพราะเหตุที่ขุดคลองน้ำพัดมาเสีย แม่น้ำ
ท่าจีนจึงได้เสีย ตำราตักน้ำนี้คงจะได้ตั้งมาก่อนเวลาขุดคลอง
ในระวาง ๒ แม่น้ำจึงยังยืนอยู่ตามเดิม”

น้ำเบญจสุทธคงคาสายที่สี่ คือแม่น้ำราชบุรี ตักที่ตำบลดาวดิงส์
เมืองสมุทรสงคราม เข้าใจว่าจะเป็นชื่อคลองดาวดิงส์ ซึ่งอยู่ในตำบลปากง่าม
อัมพวา และตักที่หน้าวัดดาวดิงส์ คงจะหมายเอาชื่อที่เป็นมงคล คือสวรรค์ชั้น
ดาวดิงส์อันเป็นที่สถิตของพระอินทร์ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าองค์อมรินทร์
อันหนึ่งคลองนี้ก็ต่อเนื่องกับต้นตระกูลของสมเด็จพระอมรินทรา
บรมราชินีในรัชกาลที่ ๑ ด้วย

น้ำเบญจสุทธคงคาสายที่ห้า คือแม่น้ำเพชรบุรี ตักที่วัดท่าชัย (หรือ
ท่าไชยสิทธิ์) ตำบลสมอพลี อำเภอบ้านลาด วัดนี้มีประวัติว่าครั้งหนึ่ง
ไทยรบกับพม่า และไทยเสียทีแตกหนีร่นมาถึงหน้าวัดนี้ซึ่งแต่ก่อนเรียกว่าวัดใต้

พวกทหารที่ถอยร่นมารู้สึกเหนื่อยอ่อนก็พากันลงไปดื่มน้ำที่ศาลาท่าน้ำหน้าวัด แล้วกลับไปยึดโบสถ์เป็นที่มั่น รบยันพวกพม่าไว้ได้ พวกพม่าไม่อาจบุกรุกเข้ามา และในที่สุดไทยกลับเป็นฝ่ายตีโต้ทหารพม่าแตกพ่ายไป เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงลงความเห็นว่ น้ำที่ท่าหน้าวัดเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์จึงทำให้ได้รับชัยชนะ แล้วเปลี่ยนชื่อวัดได้เป็นวัดท่าชัย และในสมัยต่อมาได้ตักน้ำที่ท่าหน้าวัดมาใช้ ในการพระราชพิธีสร้างน้ำมูรธาภิเษก

นอกจากน้ำเบญจสุทธคงคาดังกล่าวแล้ว ยังมีน้ำจากแห่งอื่นที่เคยใช้เป็นน้ำสร้างมูรธาภิเษกมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา คือจากสระทั้ง ๔ ในจังหวัดสุพรรณบุรี ได้แก่ สระเกศ สระแก้ว สระคา (หรือคงคา) และสระยมนา สระน้ำทั้ง ๔ นี้อยู่ที่ตำบลท่าว่า อำเภอมือง จังหวัดสุพรรณบุรี จะขุดมาแต่ครั้งใดไม่มีใครสามารถจะบอกได้ เพียงแต่ประมาณกันว่าจะมีมาก่อน สมัยกรุงศรีอยุธยา และนับถือกันว่าศักดิ์สิทธิ์ แม้แต่ปลาในสระก็ไม่มีใครกล้ากิน เพราะมีเรื่องเล่ากันว่ามีคนจับปลาไปกินแล้วได้เกิดเป็นโรคเรื้อน จึงเป็นที่เกรงกลัวกันมาก

ประวัติของสระน้ำทั้งสี่ที่กล่าวมานี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ในเรื่อง *เสด็จประพาสลำน้ำมะขามเฒ่า* เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๑ ตอนหนึ่งว่า (ตัวสะกดตามต้นฉบับเดิม)

“ถึงลำน้ำเก่า เขาเรียกกันว่าลำน้ำเขาดินท่าว่า ที่ใต้ชื่อว่าลำน้ำเขาดินนั้น เพราะเหตุว่าสี่สระอยู่เหนือน้ำวัดหน้าพระธาตุเมืองเก่าอยู่ใต้น้ำ วัดเขาดินนี้อยู่ในท่ามกลางเป็นวัดใหญ่อยู่ฝั่งตะวันตก มีพระเจดีย์และโบสถ์ แต่พระสงฆ์จะไปอยู่วัดสารภีเหนือน้ำขึ้นไป เหตุด้วยลำน้ำตอนข้างเหนือลึกลึกมีน้ำตลอดปี ตอนข้างใต้แต่วัดหน้าพระธาตุลงไปขาดเป็นห้วงเป็นตอน ลำน้ำเก่านี้ไม่เล็กกว่าลำน้ำสุพรรณ น้ำก็ลึกกว่าแม่น้ำสุพรรณ แลเห็นฝั่งมีต้นไม้

ใหญ่ๆ มาก

ที่สระนั้นมีสถานต่าง ๆ อยู่อย่างไม่เป็นระเบียบตรงทางที่ขึ้นไปถึงสระคาก่อน สระยมนาอยู่ข้างเหนือสระแก้วอยู่ตะวันตกเกือบจะตรงกับสระคา สระเกศอยู่ข้างใต้แนวเดียวกับสระแก้ว แลเห็นปรากฏว่าเป็นสระที่ขุด มีเจดีย์ซึ่งว่ามีพระรูป ๑ โฉมเลียงเอาชื่อไม่ได้ไปก่อสร้างฐานของเก่าที่สระคาแห่งหนึ่ง สระยมนาแห่งหนึ่ง ที่สระแก้วเป็นศาลเจ้าที่สำหรับบวงสรวงก่อนตักน้ำสรง แต่ที่สระเกศนั้นมีคันดินสูงยาวไปมาก ที่บนนั้นมีรากก่อพันดินสูง จะเป็นเจดีย์หรือมณฑปซึ่งถูกแก้แต่ไม่สำเร็จ สงสัยว่าที่เหล่านี้น่าจะเป็นเทวสถานมีไฉ่วัด สระที่ขุดไว้เหล่านี้เป็นสระสำหรับพราหมณ์ลงชুবน้ำให้ผ้าเปียกเสียก่อนที่จะเข้าไปนมัสการตามลัทธิศาสนาพราหมณ์ จึงได้เป็นสระที่ศักดิ์สิทธิ์ คันดินที่กล่าวนี้ว่ามียาวไปมาก น่าจะเป็นถนนถึงเมืองเก่า ที่นี้น่าจะเป็นเทวสถานหรือวัดพราหมณ์ที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งหนึ่งมาแต่สุพรรณเก่า จึงได้ใช้น้ำนี้เป็นน้ำอภิเษกสืบมาแต่โบราณก่อนพระพุทธศาสนามาประดิษฐานในประเทศแถบนี้

มีเรื่องที่เกี่ยวข้องหลายเรื่องเช่น พระเจ้าปทุมสุริยวงศ์เป็นเจ้าที่เกิดในดอกบัวหรือมาแต่ประเทศอินเดีย อันเป็นพระเจ้าแผ่นดินที่ ๑ หรือที่ ๒ ในวงศ์พระอินทร์ที่ครองกรุงอินทปัตถ พระนครหลวงเจ้าของพระนครวัดก่อนพุทธศาสนกาล จะราชาภิเษกต้องให้มาตักน้ำสี่สระนี้ไปและในการพระราชพิธีอภิเษกต่างๆ ต้องใช้น้ำสี่สระนี้พระเจ้าสินธพอมรินทร์ พระยาแครง ราชาภิเษกกรุงละโว้ประมาณ ๑,๔๐๐ ปี ก็ว่าใช้น้ำสี่สระนี้ราชาภิเษก พระเจ้าอรุณมหาราชกรุงสุโขทัย จะทำการราชาภิเษกก็ต้องลงมาตี

เมืองเหล่านี้ให้อยู่ในอำนาจ แล้วจึงตักน้ำไปราชาภิเษก จึงเป็นธรรมเนียมเจ้าแผ่นดินสยามทุกพระองค์ทรงมุขธาภิเษก แรกเสวยราชย์และตลอดมา

คือน้ำสี่สระนี้มีเลขประจำเฝ้าสระรักษาอย่างกวดขัน เพราะเหตุที่มีเจ้าแผ่นดินเมืองใกล้เคียงมาลักตักน้ำไปกระทำอภิเษก จนกระทั่งเมื่อเร็ว ๆ นี้พระเจ้ากาวิโลรสเป็นพระเจ้าขึ้นใหม่ฯ ได้ให้มาตักสี่สระนี้ขึ้นไปทำอภิเษก เป็นข้อหนึ่งในคำที่ต้องหาว่าเป็นกบฏ

ลัทธิที่ถือน้ำสระเป็นน้ำอภิเษกนี้ปรากฏชัดว่าเป็นคำราพราหมณ์เช่นกับมหาภารตะ อรชุนต้องไปเที่ยวปราบปรามเมืองทั้งปวง และทรงน้ำในสระที่เมืองนั้นห้ามหวงตลอดจนถึงสระในป่าหิมพานต์ ๖๔, ๖๕ สระจึงได้มาทำอัฐวเมธซึ่งเป็นพิธีสำหรับเป็นจักรพรรดิ แต่เหตุไฉนที่สี่สระนี้จึงขลังนักไม่ปรากฏ คงจะมีตัวครุฑที่สำคัญ เป็นที่นับถือทั่วไปมาซุศสระและมาผูกเวทมนตร์ไว้ อย่างใดอย่างหนึ่ง ราษฎรในเมืองนี้มีความกลัวเกรงกันเป็นอันมาก น้ำในสระก็ไม่ใช้ ปลาในสระก็ไม่กิน มีหญาขึ้นรกเต็มอยู่ในสระ มีจระเข้อยู่ทั้งสี่สระ ได้ทราบมาแต่แรกที่ทูลกระหม่อมรับสั่งว่าน้ำท่วมถึง แต่เวลานี้ซึ่งเป็นเวลาน้ำมากพอปริ่มๆ ไม่ท่วม เห็นจะเป็นบางปีจึงจะท่วม แต่น้ำล้นขอบสระ ทางที่เดินต้องพูนขึ้นหน่อยหนึ่ง แต่กระนั้นก็ขึ้นๆ น่าจะท่วมได้จริง น้ำสระคา สระยมนา ไม่สู้สะอาดมีสีแดงแต่น้ำสระแก้ว สระเกษ ไส้สะอาด”

เรื่องดังกล่าวข้างต้นเป็นสภาพของสระทั้งสี่สมัยที่รัชกาลที่ ๕ เสด็จไปทอดพระเนตรเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๑ แต่ต่อมาสภาพต่างๆ คงจะเปลี่ยนแปลงไปมาก

เช่นได้ขุดลอกสระน้ำทั้งสี่เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๓ และตัดถนนผ่านทำให้การเดินทางสะดวกขึ้น

อนึ่งในการเสด็จประพาสครั้งนั้นได้ทรงปลูกต้นโพธิ์ไว้เป็นที่ระลึกต้นหนึ่ง เรื่องต้นโพธิ์ก็เป็นเรื่องแปลก ได้ทรงพระราชนิพนธ์ถึงที่มาไว้ตอนหนึ่งว่า

“มีหญิงแก่คน ๑ ลงเรือ มีต้นไม้ตั้งมาในเรือ พายตามมาแต่ไม่ได้ช่อง พึ่งมาได้ช่องวันนี้นำต้นไม้ขึ้นเข้ามาให้เป็นต้นโพธิ์ ถามว่าเหตุใดจึงได้เอาต้นโพธิ์นี้มาให้ บอกว่าต้นโพธิ์นี้เกิดขึ้นที่ท่าน ไม่เข้าใจถามว่าเหตุไรจึงว่าเช่นนั้น บอกว่าได้ไปซื้อท่านที่อยู่ในกระจกไปติดไว้ที่เรือน ต้นโพธิ์กิ่งอกขึ้นบนหลังหีบที่ตรงรูปนั้นเป็น ๗ ต้น จึงได้เอากาบมะพร้าวและดินมาประกอบเข้าไว้สูงถึง ๒ ศอกเศษ พอเสด็จจึงได้นำมาให้ เห็นว่าเข้าที่คืออยู่จึงได้ให้เอาไปด้วย ได้แยกออกเป็นต้นปลัก ๓ ต้น รวมเป็นกอ ๔ ต้นไว้กอหนึ่งปลูกประจำสระทั้งสี่ เป็นที่ระลึกว่าได้ขึ้นไปถึงที่นั้น”

ต้นโพธิ์ดังกล่าวว่ามีเหลืออยู่ที่สระเกษเพียงต้นเดียว ที่สระอื่นตายหมด สระทั้งสี่นี้มีขนาดไม่เท่ากัน ตามที่กรมศิลปากรได้ไปสำรวจทำแผนผังไว้ปรากฏว่าสระแก้วมีขนาดกว้าง ๖๙ เมตร ยาว ๑๑๐ เมตร สระคามีขนาดกว้าง ๔๐ เมตร ยาว ๖๕ เมตร สระยมนามีขนาดกว้าง ๔๕ เมตร ยาว ๕๐ เมตร และสระเกษกว้าง ๘๕ เมตร ยาว ๑๖๐ เมตร เป็นสระใหญ่ที่สุด

เรื่องที่คุณอยากรู้จักคือ เหตุใดสระทั้งสี่จึงมีชื่อเช่นนั้น เพราะบางชื่อคล้ายชื่อแม่น้ำในอินเดีย เช่น สระคาจะมาจากคงคาหรืออย่างไร ส่วนสระยมานั้นชื่อตรงกับชื่อแม่น้ำในอินเดีย มีแปลกอยู่เฉพาะสระแก้วกับสระเกษ คำว่า “แก้ว” ดูจะหมายถึงเป็นมงคล คำว่า “เกษ” น่าจะหมายถึงผม หรือว่าจะเป็นที่สระผม

ของกษัตริย์โบราณก็ไม่ทราบได้ และบางแห่งก็เขียนเป็นเกตและเกตก์ ทำให้สันนิษฐานไม่ถูก

มีนิทานเล่าถึงประวัติของสระเหล่านี้ไว้เรื่องหนึ่ง จะขอเล่ารวมไว้ด้วย เรื่องมีอยู่ว่า สมัยหนึ่งมีเจ้าผู้ครองนครองค์หนึ่ง มีธิดา ๔ องค์ชื่อ แก้ว คา ยมมา และเกตก์ ตามลำดับ ทั้ง ๔ นางนี้มีคู่ครองแล้ว แต่องค์เล็กที่ชื่อ เกตก์ออกจะแปลกที่มีสามีเป็นลิงเผือก

อยู่มาวันหนึ่ง เจ้าผู้ครองนครนี้ปลงสังขารว่าร่างกายทรุดโทรมลงไป ทุกวัน จะตายวันตายพรุ่งไม่รู้ได้ นึกเป็นห่วงราชสมบัติว่าจะไม่มีใครสืบแทนต่อไป จำจะแต่งตั้งเสียให้เสร็จ และผู้ที่อยู่ในข่ายคัดเลือกก็คือลูกเขยทั้ง ๔ นั้นเอง เมื่อตรึกตรองเห็นเช่นนั้นแล้ว ได้ตรัสเรียกลูกเขยทั้ง ๔ เข้าไปเฝ้า แล้วสั่งให้ลูกเขยกับลูกสาวช่วยกันขุดสระคู่ละหนึ่งสระให้เสร็จภายใน ๗ วัน ใครขุดได้เสร็จก่อนและใหญ่กว่าสระคนอื่นก็จะได้ครองเมือง

เขยทั้ง ๓ รับทราบแล้วก็ลงมือขุดทันที มีเกตก์คนเดียวที่ต้องขุดอยู่คนเดียว สู้พวกพี่ที่มีสองแรงไม่ได้ ข้างยังถูกแก้งอีก คือตอนกลางคืน พวกพี่ๆ ก็เอาดินมาถมในสระที่เกตก์ขุดไว้เสียอีก เกตก์ก็ไม่ว่าจะทำอย่างไรได้แต่ก้มหน้าก้มตาขุดต่อไปหวังจะให้ชนะ เพราะถ้าแพ้ก็จะต้องเป็นทาสของพวกพี่ๆ

ครั้นถึงคืนสุดท้ายก่อนจะครบกำหนด เกตก์เห็นว่าไม่มีทางชนะแน่แล้วจึงรีบทุกขีให้พญาลิงเผือกฟัง และอ้อนวอนขอให้ช่วย พญาลิงเผือกก็รับปาก พอตักดินคืนวันนั้นพญาลิงเผือกก็ไปที่สระแล้วเรียกพวกลิงบริวารให้มาช่วยกันขุดเป็นการใหญ่ ใช้เวลาไม่นานนักก็ได้สระขนาดใหญ่กว่าของพี่เขยทั้งสาม พญาลิงเผือกได้ปลุกต้นเกตก์ไว้เป็นเครื่องหมายว่าเกตก์เป็นผู้ขุด

พอรุ่งเช้าก่อนที่จะได้มีการตัดสิน เจ้าผู้ครองนครก็สวรรคตเสียก่อน พวกเสนาข้าราชการที่ทราบพระราชดำริ จึงตกลงมอบราชสมบัติให้แก่เกตก์ และสามีปกครองแทนต่อไป เป็นเหตุให้พวกพี่ไม่พอใจและลอบเข้าไปขโมยพระแสงอาญาสิทธิ์หนีไป พญาลิงเผือกก็ออกติดตามไปทันกันที่สระของเกตก์

พวกพี่จึงเอาพระขรรค์ขว้างลงไปสระน้ำของเกตก์ เผอิญพระขรรค์ไปถูก ต้นเกตก์ขาดล้มลง และพระขรรค์ก็หายไปด้วย พญาลิงเผือกพยายามค้นหาเท่าไรก็ไม่พบ และตั้งแต่นั้นมาก็นับถือกันว่าน้ำในสระเกตก์นั้นศักดิ์สิทธิ์ด้วย พระขรรค์อาญาสิทธิ์ตกลงไปในสระนั้น

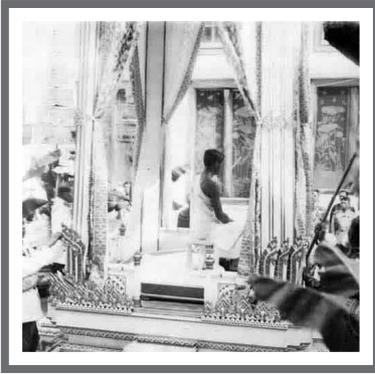
นิทานเรื่องนี้จะเกิดขึ้นเมื่อครั้งไรไม่อาจทราบได้ แต่ก็มีเจตนาจะเล่า ประวัติตำนานของสระทั้งสี่ว่าเหตุใดจึงมีชื่อดังกล่าว จะผิดเพี้ยนไปบ้างก็เฉพาะ ชื่อเกตก์กับเกตเท่านั้น

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาเสด็จพัสดุ
ทรงสะพักชาวขลิบทอง ประทับมณฑปพระกระยาसनาน สรงพระมูรธาภิเษกสนาน
ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช เมื่อวันที่ ๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๔

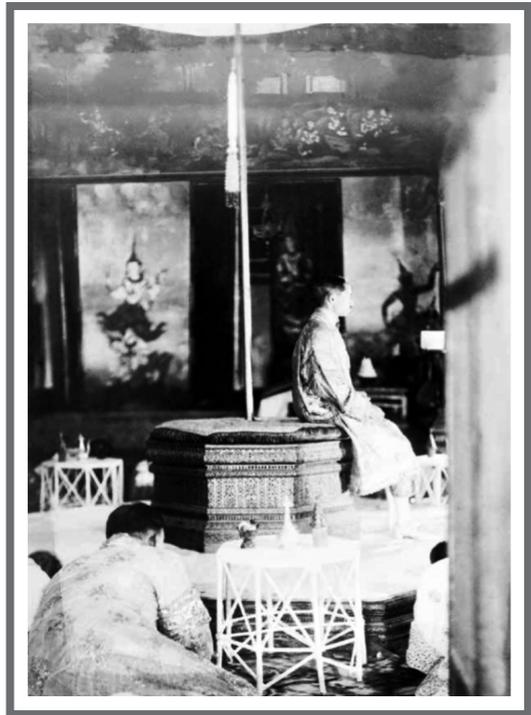

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาเสด็จพัสดร์
ทรงสะพักชาวลิบทอง ทรงจุดเทียนเครื่องสังเวยเทวดากลางหาว
ณ พระมณฑปมูรธาภิษกสนาน ด้านหลังหอพระสุลาลัยพิมาน
เมื่อวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๘

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
ประทับ ณ ตั่งไม้อุทุมพรหุ้มผ้าขาว
ในมณฑปพระกระยาसनาน
ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก
เมื่อวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๘

พระบาทสมเด็จพระ
พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงเครื่องบรมขัตติย-
ราชภูษิตาภรณ์
ประทับพระที่นั่ง
อัฐทิศอุทุมพรราชอาสน์
ในพระที่นั่งไพศาลทักซิณ
ทรงรับน้ำอภิเษก
ของราชบัณฑิต
พราหมณ์ผู้ถือพรต
พระบรมวงศานุวงศ์
และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่
เมื่อวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์
พ.ศ. ๒๔๖๘

◆ การเปลี่ยนแปลงในสมัยประชาธิปไตย ◆

เรื่องนำสรงมูรธาภิเษกตั้งได้กล่าวไปแล้วในตอนแรก ได้กล่าวเฉพาะ น้ำเบญจสุทธคงคา น้ำเบญจมหานที และน้ำจากสระทั้งสี่ที่ใช้ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในสมัยโบราณ และในสมัยต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงทั้งในเรื่องพิธีการและนำมูรธาภิเษกอีกหลายอย่าง ซึ่งเป็นเรื่องน่ารู้ สมควรนำมากล่าวรวมไว้ด้วย

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทรทรงอธิบายเพิ่มเติมเรื่องพิธีถวายอภิเษกไว้ในเรื่อง *ขอมดำดิน* ตอนหนึ่งว่า (ตัวละครดตามต้นฉบับเดิม)

“มีธรรมเนียมของชาวอริยะแต่เดิมมา ที่ทำพิธีถวายอภิเษกแก่พระเจ้าแผ่นดินของตนแต่แรกได้ผ่านพิภพ พิธีอภิเษกนี้ยะอย่างหนึ่งนั้นเรียกว่ามูรธาภิเษก คือพระเจ้าแผ่นดินสรงน้ำอภิเษก พิธีมูรธาภิเษกนี้ไม่ได้ทำแต่เวลาเสด็จผ่านพิภพเท่านั้น ถือในการพระราชพิธีสำคัญอย่างอื่น ๆ ที่ถือเอาความบริสุทธิ์เป็นสำคัญ ก็ย่อมมีการสรงมูรธาภิเษก พิธีอันนี้พวกพราหมณาจารย์ได้นำเข้ามาสู่ประเทศสยาม และประเทศขอม และยังคงใช้อยู่เป็นพระราชประเพณีจนครบเท่าทุกวันนี้

ตามคัมภีร์พิธีไสยศาสตร์ (มีพระโอบะระยะพราหมณะอันเป็นอิตตะกะถาแห่งพระคัมภีร์ฤคเวท และพระศัตะบดพราหมณะอันเป็นอิตตะกะถาแห่งพระคัมภีร์ฤคเวทเป็นอาทิ) น้ำที่ควรใช้เป็นน้ำมูรธาภิเษกนั้น ต้องนำมาจากห้วงน้ำล้วนแต่ที่สำคัญและศักดิ์สิทธิ์ น้ำในที่มิสวัสมิงคลแห่งใดๆ ในแคว้นแคว้นพระราชอาณาจักรของพระเจ้าแผ่นดินพระองค์

นั้น ก็ต้องนำมาถวายเป็นน้ำสรงมูรธาภิเษกด้วย เพราะฉะนั้นจึงมีพระราชกำหนดบังคับไว้ให้หัวเมืองซึ่งเป็นข้าขอบขัณฑสีมา ส่งน้ำอันมีสวัสดิมงคลมาถวายสำหรับสรงมูรธาภิเษก เป็นสำคัญในความยินยอมเป็นข้าขอบขัณฑสีมาด้วยอีกประการ ๑ ถ้าเมืองใดไม่ส่งก็เป็นอันแสดงกิริยาที่ไม่ยอมเป็นข้าขัณฑสีมาขัดแย้งต่อพระราชอำนาจ เป็นเหตุที่ต้องปราบปรามและเอาโทษฐานขบถ เป็นประเพณีมีแต่โบราณดังนี้”

ตามพระราชประเพณีไทยครั้งโบราณก็เป็นดังกล่าว แม้ในภายหลังเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยแล้วก็ตามแต่ยังคงรักษาพระราชประเพณีนั้นอยู่ จะเปลี่ยนแปลงไปบ้างก็เพื่อความเหมาะสม ดังจะเห็นได้จากพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในรัชกาลที่ ๙ เมื่อเสร็จจสรองพระมูรธาภิเษกแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องบรมชัตติย-ราชภูษิตามารณสำหรับบรมราชาภิเษกเสด็จสู่พระที่นั่งไพศาลทักษิณ สถิตเหนือพระที่นั่งอัฐทิศภายใต้พระบวรเศวตฉัตรแปดพระพักตร์สู่นูรพาทิศ สมุหพระราชพิธีทูลเกล้าฯ ถวายพระเต้าเบญจคัพย์รัชกาลที่ ๑ สำหรับทรงรับน้ำอภิเษก ต่อจากนั้นสมาชิกรัฐสภาประจำทิศทั้ง ๘ ได้ทูลเกล้าฯ ถวายน้ำอภิเษก โดยเริ่มจากทิศบูรพา ทรงรับน้ำอภิเษกด้วยพระเต้า แล้วแปรที่ประทับรับน้ำอภิเษก ซึ่งถวายประจำทิศตามลำดับโดยทักษิณาวรรตจนครบทั้ง ๘ ทิศ (พระที่นั่งอัฐทิศเป็นพระที่นั่ง ๘ เหลี่ยม)

น้ำอภิเษกที่ทรงรับนั้นเป็นน้ำที่ได้พลีกรรมตักจากสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ทั่วราชอาณาจักรไทยทั้ง ๘ ทิศ ซึ่งมีความหมายเพื่ออัญเชิญให้ทรงแผ่พระราชอาณาปกครองปวงประชาชนในทิศทั้ง ๘

น้ำอภิเษกที่ใช้ในพระราชพิธีในรัชกาลที่ ๙ เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๓ ได้เปลี่ยนแปลงจากครั้งโบราณที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น คือได้ใช้น้ำถึง ๒๐ จังหวัด และใช้น้ำจากสระและบึงเกือบ ๗๐ แห่ง โดยถือเอาน้ำที่ใสสะอาดและมีประวัติหรือชื่อที่เป็นมงคลหรือเคยใช้เป็นน้ำอภิเษกมาแต่โบราณ

พิธีตักน้ำอภิเษกในรัชกาลที่ ๙ ได้ตั้งพิธีตามสถานที่ต่างๆ ซึ่งจะขอคัดย่อจากหนังสือของกระทรวงมหาดไทยมารวมไว้ด้วยดังต่อไปนี้

๑. จังหวัดสระบุรี ตักน้ำที่ตำบลท่าราบ อำเภอเสาไห้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเคยเสด็จเหยียบหาดทรายท่าราบ และเสด็จลงสร้างน้ำที่หาดทราย เป็นที่พอพระราชหฤทัยว่าน้ำใสเย็นกว่าแห่งอื่นซึ่งได้เล่าไปแล้ว และอีกแห่งหนึ่งคือน้ำสร้อยพระพุทธรูป ได้ทำพิธีเสกที่มณฑปพระพุทธรูป

๒. จังหวัดพิษณุโลก ตักน้ำที่ทะเลแก้ว ตำบลบ้านกว้าง อำเภอเมือง พวกจับปลาจะลงปลาในทะเลแก้วจะต้องตั้งศาลเพียงตามีหัวหมุบายศรีบวงสรวงเสียก่อน ถ้าไม่ทำมักจะถูกงูพิษกัด จึงถือกันว่าศักดิ์สิทธิ์ ได้ใช้เป็นน้ำอภิเษกมาแต่โบราณ ได้ทำพิธีเสกน้ำที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ

๓. จังหวัดสุโขทัย ตักน้ำจากตระพังและบ่อหลายแห่ง คือ “ตระพังทอง” ซึ่งตรงกลางตระพังมีพระสถูปเจดีย์โบราณ ๑ องค์ ตระพังนี้มีน้ำขังตลอดปี “ตระพังเงิน” มีพระอุโบสถอยู่ที่เกาะกลางสระ “ไชกชมพู่” เป็นธารน้ำไหลใสสะอาด มีนิยายเล่าว่า พระร่วงได้ใช้หินในไชกชมพู่นี้ลับพระแสงดาบ แล้วลองความคมด้วยการฟันลงไปบนสันเขา ทำให้เขานั้นขาด ยังเรียกกันว่า “ช่องพระร่วงลองดาบ” มาจนทุกวันนี้

อนึ่ง เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสสุโขทัย ได้เสด็จมาที่ไชกชมพู่แล้วโปรดให้ตักน้ำในไชกชมพู่ส่งไปถวายที่กรุงเทพฯ หลายครั้ง “บ่อแก้ว” อยู่ตรงข้ามกับวัดพระบรมธาตุ ตำบลท่าชัย น้ำในบ่อนี้ใสมันเมื่อตักใส่ขวดแก้วใสแล้วจะไม่ทราบเลยว่ามีน้ำอยู่ในขวดนั้น

เพราะน้ำใสเหมือนแก้ว น้ำใบน้อยนี้ได้ใช้ในพิธีถือน้ำ และเป็นน้ำสรงมูรธาภิเษก มาแต่โบราณ “บ่อทอง” เชื่อกันว่าในสมัยนั้นจะขุดหาแร่ทองจากบ่อนี้ไปทำ ยอดพระปรารักษ์และหล่อพระพุทธรูปที่วัดพระบรมธาตุ จึงได้เรียกว่าบ่อทอง อีกประการหนึ่ง น้ำใบน้อยมีสีเหลืองคล้ายทองแต่ใสจิตสนิท ได้ใช้น้ำใบน้อยนี้ ในพิธีถือน้ำและการมงคลต่างๆ มาแต่โบราณ น้ำที่ได้จากที่ต่างๆ เหล่านี้ ได้นำมาประกอบพิธีที่พระวิหารวัดพระบรมธาตุ (วัดพระมหาธาตุหรือวัดพระปรารักษ์ก็เรียก)

๔. จังหวัดนครปฐม ได้นำกลางทวบนองค์พระปฐมเจดีย์ โดยทำพิธีรองรับน้ำฝนที่ตกลงมา เป็นน้ำฝนบริสุทธิ “น้ำสระพระปฐมเจดีย์” สระนี้เป็นสระโบราณมีมาช้านานคู่กับองค์พระปฐมเจดีย์ “น้ำสระน้ำจันทร์” เป็นสระโบราณ เข้าใจว่าจะใช้น้ำในสระนี้ประกอบพิธีต่างๆ และอีกแห่งคือ “น้ำกลางแม่น้ำนครชัยศรี” ได้ทำพิธีตักตรงปากคลองบางแก้ว แม่น้ำนครชัยศรี มีความสำคัญด้านการเกษตรและชื่อเป็นมงคล น้ำดังกล่าวได้นำมาประกอบพิธีที่พระวิหารหลวง ซึ่งสร้างครั้งรัชกาลที่ ๔ เป็นพระวิหารที่พระมหากษัตริย์ประกอบพิธีทางศาสนาที่องค์พระปฐมเจดีย์ จึงมีความสำคัญอยู่มาก

๕. จังหวัดนครศรีธรรมราช มีแหล่งน้ำสำคัญถึง ๖ แห่ง คือ

๑. น้ำบ่อวัดหน้าพระลาน น้ำใบน้อยนี้นอกจากใสแล้วยังมีน้ำหนักมากกว่าน้ำใบน้อยอื่นๆ เชื่อกันว่าผู้ที่ดื่มน้ำใบน้อยนี้แล้วจะมีสติปัญญา มีวาสนาสูงส่ง ครั้งหนึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสจังหวัดนครศรีธรรมราชและได้เสด็จไปที่วัดหน้าพระลาน เจ้าพระยาสุธรรมมนตรี (หนูพร้อม ณ นคร) ได้ถวายภาชนะที่ทำด้วยใบจากน้ำ (จากทะเล) ให้ทรงตักน้ำใบน้อยนี้สวยด้วยพระองค์เอง เมื่อสวยแล้วได้รับสั่งถามสมภารศรีจันทร์ว่า “ศิษย์วัดหน้าพระลานกินน้ำใบน้อยนี้แล้วได้เป็นขุนนางจริงหรือ” ท่านสมภารทูลตอบว่า “ศิษย์วัดนี้ถ้าได้ดื่มน้ำใบน้อยนี้อย่างเร็วก็สามารถที่จะคาดว่าขึ้น” น้ำที่จะใช้ดื่มให้ตักจากทางทิศอีสานของบ่อ

๒. น้ำบ่อวัดเสมาเมือง เป็นที่นับถือกันมาแต่โบราณว่าเป็น วัดหลักบ้านหลักเมือง น้ำในบ่อจึงเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้ในพระราชพิธีต่างๆ มาช้านาน

๓. น้ำบ่อวัดเสมาชัย วัดนี้อยู่ติดกับวัดเสมาเมือง มีความเชื่อถือ เช่นเดียวกับวัดเสมาเมือง

๔. น้ำบ่อวัดประตู่ขาว มีความเชื่อกันว่า เจ้าอาวาสรูปหนึ่งมีความ เชี่ยวชาญในไสยศาสตร์ได้ทำพิธีเสกน้ำในบ่อนี้ไว้ จึงถือเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ใช้ใน พระราชพิธีต่างๆ

๕. น้ำห้วยเขามหาชัย เป็นน้ำที่มีชื่อเป็นมงคล

๖. น้ำบ่อปากนาคราช ลำน้ำบ่อปากนาคราชนี้มีลักษณะคดเคี้ยว คล้ายหัวพญานาค เชื่อกันว่าน้ำในบ่อปากนาคราชนี้เป็นน้ำของพญานาคราช น้ำที่ตักมาใช้ในพระราชพิธีตักจากในแอ่งน้ำที่ไหลมารวมกันของลำธาร เล็กๆ หลายสาย ที่ใกล้ๆ กับแอ่งน้ำนี้มีต้นไผ่เร็ด (คนนครศรีธรรมราชใช้ห่อ ยาสูบ) ต้นไผ่ ๑ กอ หวาย ๑ กอ เจ้าพระยานครศรีธรรมราชเคยจัดให้มี คนเฝ้าห้ามตัด ให้ใช้เฉพาะเวลาตักน้ำไปใช้ในพระราชพิธีต่างๆ คือไม่ให้ ใช้สำหรับทำกระบอกลี้น้ำ ไผ่เร็ดทำจุกอุดปากกระบอกลี้น้ำ และหวายใช้ผูกมัด กระบอกลี้น้ำ

น้ำจากทั้ง ๖ แห่งนี้นำไปประกอบพิธีทำน้ำอภิเษกอีกครั้งหนึ่งใน พระอุโบสถพระวิหารหลวง วัดพระบรมธาตุ

๖. **จังหวัดลำพูน** ตักน้ำจาก “บ่อน้ำทิพย์” ซึ่งอยู่บนยอดเขาคะม้อ ตำบลมะเขือแจ้ อำเภอเมืองลำพูน มีตำนานพื้นเมืองเล่ากันว่า ครั้งหนึ่ง พระพุทธเจ้าเสด็จมาโปรดสัตว์ถึงยอดเขาคะม้อและทรงกระหายน้ำ รับสั่งให้ พระสาวกหาน้ำมาถวาย แต่พระสาวกหาน้ำไม่ได้ พระพุทธองค์จึงทรงตั้ง พระอธิษฐาน แล้วทรงใช้นิ้วหัวแม่มือกดลงไปตรงที่ประทับอยู่ พอยก นิ้วพระหัตถ์ขึ้นก็มีน้ำพุ่งขึ้นมา เมื่อพระพุทธองค์เสวยแล้วได้ตรัสทำนายว่า “สถานที่แห่งนี้จะเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ต่อไป และน้ำนี้จะได้ใช้ในพระราชพิธี

ต่างๆ” นอกจากนี้ยังกล่าวต่อไปอีกว่า ผู้ที่ลงไปตักน้ำในบ่อเมื่อเงยหน้าขึ้นดู ที่ปากบ่อก็จะเห็นเป็นรูปคล้ายนิ้วหัวแม่มือ นี่ก็เป็นตำนานพื้นบ้านเล่าสืบต่อกันมา

ตามตำรากล่าวว่าเมื่อจะตักน้ำในบ่อนี้ต้องประกอบพิธีกรรม มีข้าวตอกดอกไม้ธูปเทียนเครื่องบายศรี นิมนต์พระสงฆ์ไปสวดมนต์ขอน้ำก่อน แล้วจึงให้คนลงไปตักได้ และตามปกติน้ำจะขุ่น ครั้นทำพิธีแล้วน้ำจะใส ในบริเวณนี้ถือเป็นศักดิ์สิทธิ์ห้ามสตรีเข้าไปใกล้ เมื่อได้น้ำแล้วนำไปประกอบพิธีที่วัดพระธาตุหริภุญชัยอีกครั้งหนึ่ง

๗. จังหวัดนครพนม ตักน้ำที่บ่อวัดพระธาตุพนมซึ่งอยู่ทางทิศเหนือขององค์พระธาตุ คนพื้นเมืองเล่ากันว่าเป็นบ่อน้ำที่พระอินทร์นรมิตถวาย พระพุทธเจ้าเมื่อคราวเสด็จรอบโลก น้ำในบ่อนี้ได้เริ่มใช้เป็นน้ำสงฆ์มูรธาภิเษกมาแต่ครั้งพระราชพิธีบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ ๗ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘ ได้ประกอบพิธีเสกน้ำที่วัดพระธาตุพนม

๘. จังหวัดน่าน ตักน้ำที่บ่อแก้ว ที่เรียกเช่นนี้เพราะมีประวัติว่า เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๓ พม่าชื่อโปซกโลได้อาสาขุดเหมืองหลวงต่อเจ้าเมืองน่าน พม่าคนนี้มีความรู้ในการขุดพลอย ได้ขุดที่บริเวณจอมเขียงของลิกลงไป ๒ เมตรครึ่ง ก็ได้พลอยสีน้ำผึ้ง และเมื่อขุดต่อไปอีกก็จะเกิดน้ำพุไหลขึ้นขึ้นมาจนเต็มปากบ่อ จะวิดน้ำออกเท่าไรก็ไม่แห้ง ผู้คนจึงพากันเชื่อว่าเป็นบ่อน้ำวิเศษที่เรียกได้ว่า “น้ำบ่อแก้ว” ทำพิธีเสกน้ำที่พระธาตุแช่แห้งอันเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ

๙. จังหวัดร้อยเอ็ด ตักน้ำจาก “สระแก้ว” “สระทอง” และที่ “บึงพลานชัย” (พระลานชัย) ในสมัยที่มีการถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา ได้ถือน้ำที่วัดพระลานชัย ชื่อสถานที่ทั้ง ๓ แห่งเป็นมงคล

๑๐. จังหวัดสกลนคร ตักน้ำที่สระพังทอง เป็นสระที่ขุดไว้แต่สมัยขอม มีตำนานเล่าว่าเมื่อครั้งพระเจ้าอินทปัตถนครได้ส่งราชนัดตามตั้งเมืองที่ฝั่งหนองหานหลวง อยู่มาวันหนึ่งพญานาคได้มาขุดเมืองหนองหานหลวงนี้จน

ถล่มทำลายกลายเป็นหนองหาน เจ้ามิ่งคาระและเจ้าคำแดงได้พาผู้คนที่เหลือ
ตายไปอยู่ที่ดอนโพนเมือง แล้วนุชาเทวดาอารักษ์ขอสร้างเมืองใหม่ที่ภูน้ำลอด
ริมฝั่งหนองหาน พญานาคผู้รักษารอยพระพุทธรูปอยู่ที่ภูน้ำลอด จึงลำแดง
ตัวนำน้ำเต้าทองคำบรรจุน้ำหอมมารดสร้างอภิเษกเจ้ามิ่งคาระครอบครองเมือง
ที่สร้างใหม่ เชื่อกันว่าน้ำหอมในน้ำเต้าทองคำดังกล่าวมาจากบ่อน้ำที่ภูน้ำลอด
ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นสระพังทอง

๑๑. จังหวัดเพชรบุรี ตักน้ำที่วัดท่าไชย ได้ใช้เป็นน้ำสร้างมูรธาภิเษก
มาแต่ครั้งรัชกาลที่ ๑

๑๒. จังหวัดชัยนาท ตักน้ำที่หน้าวัดพระบรมธาตุวรวิหาร และที่แม่น้ำ
เจ้าพระยาหน้าวัดธรรมามูล ซึ่งมีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์องค์หนึ่งชื่อหลวงพ่อ
ธรรมจักร น้ำในแม่น้ำหน้าวัดจึงถือเป็นน้ำมนต์ศักดิ์สิทธิ์ของหลวงพ่อ ได้ใช้เป็น
น้ำสร้างมูรธาภิเษกมาตั้งแต่ครั้งรัชกาลที่ ๖

๑๓. จังหวัดฉะเชิงเทรา ตักน้ำที่สระมหาชัยและสระหินดาษ ลักษณะ
ของสระมหาชัย (ลำมะชัย) นั้นว่าแต่เดิมเรียกว่าบึง เป็นที่รกร้างมาช้านาน
จนเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๔ ราษฎรเห็นว่าน้ำในบึงใช้อาศัยดื่มกินได้ จึงถากถาง
จนบึงสะอาดตา มีน้ำใสจืดสนิท ส่วนสระหินดาษนั้นเข้าใจว่าเรียกตามลักษณะ
ที่เป็นบ่อศิลาแลง แต่เดิมนั้นว่าเป็นที่หินดาษอยู่ในราว ๖ ไร่เศษ และว่าเดิมที่
ที่กลางสระใหญ่มีบ่อเล็กๆ อยู่บ่อหนึ่ง ในบ่อมีทรายอยู่เต็ม เมื่อจะกินน้ำ
ต้องแหวกทรายออกเสียก่อน รออยู่สักครู่หนึ่งก็จะมีน้ำไหลมาเต็ม พอตักกิน
ได้ครั้งละ ๑ กะลา

๑๔. จังหวัดนครราชสีมา ตักน้ำที่สระแก้ว สระขวัญ ในอำเภอเมือง
นครราชสีมา ที่ธารปราสาทซึ่งเป็นลำธารโบราณอยู่อำเภอโนนสูง และน้ำสระ
บักกงชัย อยู่อำเภอบักกงชัย น้ำทั้ง ๔ แห่งนี้มีมาแต่ครั้งสร้างเมืองในแผ่นดิน
สมเด็จพระนารายณ์มหาราช และชื่อก็เป็นมงคล

๑๕. จังหวัดอุบลราชธานี ตักน้ำที่ท่าหอชัย กุดศรีมังคละ และ
กุดพระฤๅชัย ถือชื่อเป็นมงคล

๑๖. จังหวัดจันทบุรี ตักน้ำที่สระแก้วและธารนารายณ์ สระแก้วอยู่ใกล้กับเขาสระแก้ว เหตุที่ได้ชื่อเช่นนี้เป็นแต่เพียงเรื่องทีกล่าวขานสืบต่อกันมาว่ามีผู้เห็นแสงสว่างเป็นวงเขียวในสระ จะเกิดจากอะไรก็ไม่ทราบ จึงได้เรียกกันว่า “สระแก้ว” ส่วนธารนารายณ์ เกิดจากต้นน้ำเขาสระบาป มีน้ำตกคลองนารายณ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ เคยเสด็จประพาสน้ำตกนี้ครั้งหนึ่ง ได้โปรดให้สร้างเจดีย์ไว้ใกล้ๆ กับน้ำตกนี้องค์หนึ่ง พระราชทานนามว่า “จุลสีห์จุมภตเจดีย์” จึงได้ถือเป็นน้ำมงคลสืบมา

๑๗. จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นจังหวัดที่มีน้ำอภิเษกมากที่สุดคือตักน้ำถึง ๒๒ แห่งดังต่อไปนี้

๑. น้ำคลองท่าเพชร ตำบลมะขามเตี้ย อำเภอเมือง
๒. น้ำบ่อวัดพระธาตุ เป็นวัดโบราณ อยู่อำเภอไชยา
๓. น้ำบ่อวัดแก้ว เป็นวัดโบราณ อยู่อำเภอไชยา
๔. น้ำบ่อเดชราชา (บ่อเขานางแอ) อำเภอไชยา
๕. น้ำคลองไชยา ชื่อเป็นมงคล อำเภอไชยา
๖. น้ำคลองคงคาไชย อำเภอไชยา
๗. น้ำคลองท่าชนะ อำเภอไชยา
๘. น้ำเขาแก้ว (หรือห้วยเขาแก้ว) อำเภอกาญจนดิษฐ์ น้ำที่นำไปประกอบ

พระราชพิธีเป็นน้ำพุที่เชิงเขา

๙. น้ำคลองราม ตำบลพลายวาส อำเภอกาญจนดิษฐ์

๑๐. น้ำคลองไชยคราม อำเภอกาญจนดิษฐ์

๑๑. น้ำห้วยรัตนโกศัย อำเภอบ้านนาสาร ที่ได้ชื่อเช่นนั้นเกิดจากพระพิไชยเดชะ (เลียบ กาญจนสุวรรณ) นายอำเภอบ้านนาสาร สมัยรัชกาลที่ ๖ เห็นว่าน้ำในห้วยใสประดุจแก้วและชาวบ้านนับถือว่าศักดิ์สิทธิ์ ไม่มีใครกล้ากล่าวคำหยาบด้วยถือว่าเทวดารักษาในที่นั้น จึงขนานนามตามความนิยมว่า “ห้วยรัตนโกศัย”

๑๒. คลองแม่น้ำตาปี เดิมชื่อแม่น้ำหลวง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่าเป็นแม่น้ำใหญ่ มีน้ำไหลตลอดปี จึงพระราชทานนามใหม่ ว่า “แม่น้ำตาปี” การตักน้ำอภิเษกตักที่ทำพิธีกุล ซึ่งเป็นคુંน้ำวน เล็กกว่าสมัยก่อน เมื่อถึงวันพระและวันธรรมสวนะจะมีพระเซ่ใหญ่ผู้ตลอดยขึ้นเหนือน้ำในบริเวณนี้

๑๓. น้ำคลองเทพา อำเภอบ้านนาสาร เชื่อกันว่าเป็นคลองศักดิ์สิทธิ์ มีเทพารักษ์คุ้มครอง การจะทำอะไรในคลองนี้เช่นการจับปลา ก็ต้องบวงสรวง บอกกล่าวเสียก่อน

๑๔. น้ำคลองบางสวัสดิ์ บางที่เรียกกันว่า “คลองบางสวรรค์” นับถือกันว่าเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ ชาวบ้านที่ป่วยไข้ตักน้ำในลำธารนี้ไปทำน้มนวดตีตมกิน ขจัดโรคภัยไข้เจ็บและขับไล่ภูตผีปีศาจได้

๑๕. น้ำธารเสด็จ ได้ชื่อเพราะพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จประพาสและสร้างน้ำในลำธารนี้ มีลายพระราชหัตถ์ไว้ที่ก้อนหินว่า “ธารเสด็จ” และ “จ.ป.ร.” ที่ก้อนหินในลำธารอีกแห่งหนึ่ง ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๖ และรัชกาลที่ ๗ เมื่อเสด็จมาก็ทรงลงลายพระราชหัตถ์ไว้ทุกพระองค์

๑๖. ธารน้ำเมืองชัย กล่าวกันว่าได้ชื่อมาจากเจ้าของที่นี่ที่ธารน้ำนี้ผ่าน เจ้าของชื่อตาเมืองชัย

๑๗. น้ำคลองไกรสร ถือว่าชื่อเป็นเดช

๑๘. น้ำคลองพระแสง ถือว่าชื่อเป็นเดช

๑๙. น้ำคลองเบญจา ถือว่าชื่อเป็นมงคล

๒๐. น้ำคลองยันต์ เป็นคลองคดเคี้ยวคล้ายรูปยันต์ จึงถือเป็นมงคล

๑๔. จังหวัดปัตตานี ตักน้ำจาก ๔ แห่งด้วยกัน คือ

๑. น้ำสระวังพลายบัว มีเรื่องเล่าสืบต่อกันมาว่าเมื่อประมาณ ๒๐๐ ปีมาแล้ว มีผู้พบช้างพลายในบริเวณแห่งนี้ ที่ประหลาดก็คือช้างเชือกนี้หายตัวได้ ขณะที่ช้างหายตัวจะมีดอกบัวผุดขึ้นมาแล้วก็จมหายไป ชาวบ้านจึงได้เรียก

แอ่งน้ำนี้ว่า “สระวังพลายบัว” และถือว่ามีเทวดาอารักษ์ดูแลคุ้มครอง

๒. น้ำบ่อทอง เป็นบ่อเกิดในหินอยู่บนยอดเขาช่องคุต ตำบลคอกกระบือ อำเภอปะนาเระ

๓. น้ำบ่อไชย อยู่บนยอดเขาไชย ตำบลคอกกระบือ เป็นบ่อหิน เช่นเดียวกับบ่อทอง

๔. น้ำบ่อฤๅษี เป็นบ่อหินอยู่บนยอดเขาฤๅษี ตำบลมายอ อำเภอมายอ

๑๙. จังหวัดยะลา ตักน้ำที่สระแก้ว เป็นสระหินอยู่ในถ้ำภูเขาพระพุทธรูปไสยาสน์ ณ วัดคูหาภิมุข อำเภอเมืองยะลา (แต่เดิมรวมอยู่ในมณฑลปัตตานี) ถือเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์มาแต่โบราณ

๒๐. จังหวัดภูเก็ต ตักน้ำที่เขาโต๊ะแซะและเขาโตนไทร ชื่อเขาโต๊ะแซะ มาจากชื่อผู้เฒ่าคนหนึ่งชื่อโต๊ะแซ่ จำศีลกินแต่ผักและผลไม้อยู่บนยอดเขานี้ มีคนเลื่อมใสศรัทธาคิดว่าเป็นเทพเจ้า เมื่อเจ็บไข้ได้ป่วยกับนานแล้วหายเจ็บหายไข้ จึงเป็นที่เล่าลือกันไปทั่ว ครั้นต่อมาภายหลังเมื่อชายคนนี้หายสาบสูญไปแล้ว ผู้คนจึงเรียกภูเขาลูกนี้ว่า “เขาโต๊ะแซ่” ต่อมาเรียกเพี้ยนเป็น “เขาโต๊ะแซะ” และบนยอดเขามีน้ำใสสะอาด เชื่อถือกันว่าเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ บันดาลให้หายจากโรคภัยไข้เจ็บได้

ส่วนน้ำที่เขาโตนไทรได้จากน้ำตกโตนไทร อยู่ที่อำเภอถลาง และน้ำตกโตนไทรอยู่เทือกเขาพระแทว ชื่อพระแทวเป็นชื่อของหัวหน้าชนเผ่าที่อยู่เทือกเขานี้มาแต่เดิม ผู้คนในท้องถิ่นนับถือพระแทวเป็นเทพารักษ์

ในรัชกาลที่ ๙ น้ำที่ใช้ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเมื่อราชบุรุษไปพลีกรรมตักน้ำสิริมงคล ณ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในจังหวัดต่างๆ ดังกล่าวนั้นแล้ว ให้บรรจุในภาชนะนำเข้าพิธีประกอบด้วยเครื่องสักการบูชา ผู้เป็นประธานพิธีสมทานศีล ประทานสงฆ์ประกาศเทวดา จุดเทียนชัย ประโคมฆ้องชัย ดุริยางค์ พระสงฆ์ ๑๐ รูป เจริญพระพุทธมนต์ สวดภาณวาร และเมื่อดับเทียนชัยแล้ว เจือน้ำพระพุทธมนต์ลงในน้ำอภิเษก เสร็จแล้วจึงเชิญน้ำอภิเษกส่งกระทรวงมหาดไทย เพื่อนำส่งสำนักพระราชวังต่อไป

ที่กล่าวถึงน้ำอภิเษกมาก่อนข้างยาว ก็เพราะเป็นเรื่องที่หาอ่านได้ยาก ผู้ที่ต้องการทราบจะได้ไม่ต้องเสียเวลาค้นหา

มีอยู่เรื่องหนึ่งเป็นความรู้ที่ไม่ควรข้ามไปเสีย คือตามที่กล่าวมาข้างต้น ไม่ได้กล่าวถึงการตักน้ำที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งน่าจะมึนน้ำสำคัญ เพราะเคยเป็นเมืองหลวงเก่า และมีวัดสำคัญๆ อยู่มาก แต่การตักน้ำจากแม่น้ำเจ้าพระยากลับไปตักที่อื่น ไม่ได้ตักที่อยุธยา เรื่องนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ได้ทรงสังเกตมาก่อน มีเรื่องปรากฏในพระราชหัตถเลขาถึงมกุฎราชกุมารเมื่อเสด็จประพาสเมืองเพชรบุรี ร.ศ. ๑๒๘ (พ.ศ. ๒๔๕๒) มีความตอนหนึ่งว่า (ตัวสะกดตามต้นฉบับเดิม)

“มีชื่อหนึ่งซึ่งลึกลับอยู่ คือน้ำราชาภิเษกนั้นไม่ใช่ใช้แต่น้ำ ๔ สระ ใช้น้ำแม่น้ำทั้ง ๕ ในกรุงสยาม คือแม่น้ำบางปะกง แม่น้ำศักดิ์ แม่น้ำท่าจีน แม่น้ำแม่กลอง และแม่น้ำเพชรบุรี มีชื่อตำบลที่ตักทุกเมือง แต่เพชรบุรีนี้ตักที่ท่าชัย มีชื่อที่ น่าสงสัยอยู่ว่าเหตุไฉนจึงไม่ใช่แม่น้ำเจ้าพระยา ชื่อนี้ควรจะ สันนิษฐานได้ว่าแม่น้ำห้วยรอบที่กรุงเก่านี้เป็นน้ำใหม่ ถ้าน้ำ เจ้าพระยาตอนล่างเป็นสายน้ำที่มาจากน้ำศักดิ์ ถ้าน้ำ ชัยนาทตอนบนลงลำน้ำมะขามเข้าไปลำน้ำท่าจีน การที่น้ำ เปลี่ยนสายมาลงเจ้าพระยามากก็เพราะเหตุที่ขุดคลอง น้ำพัดมาเสีย แม่น้ำท่าจีนจึงได้เสีย ตำราตักน้ำนี้คงจะได้ ตั้งมาก่อนเวลาขุดคลองในระวาง ๒ แม่น้ำ จึงยังยืนอยู่ ตามเดิม”

อนึ่ง ตามพระราชประเพณีเดิม การถวายน้ำอภิเษกเป็นหน้าที่ของ ราชบัณฑิตเป็นผู้ถวายน้ำอภิเษก ดังได้กล่าวไปแล้วในตอนต้นว่า สรงมูรธาภิเษก ที่มณฑลพระกระยาसनาน และเสด็จไปประทับพระที่นั่งอัฐทิศเพื่อทรงรับ

นำอภิเษกจากราชบัณฑิต (ไม่ได้สรง) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า

“พิธีราชาภิเษก ซึ่งทำกันมานั้นเป็น ๒ ตำรา แต่หลงทำระคนปนกันเสีย คือว่าหลักแห่งการราชาภิเษกนั้น มีรดน้ำแล้วก็เถลิงราชาอาสน์เป็นเสร็จพิธี ที่ว่าปนกันนั้น เล็งเห็นได้ สรงมูรธาภิเษกกับขึ้นอัฐทิศรับน้ำนั้นเป็นรดน้ำเหมือนกัน ขึ้นภัทรวิสูกับขึ้นพระแท่นเศวตฉัตรเป็นเถลิงราชาอาสน์เหมือนกัน อย่างขึ้นพระที่นั่งอัฐทิศและภัทรวิสูนั้นเป็นอย่างน้อย อย่างสรงมูรธาภิเษกและขึ้นพระแท่นเศวตฉัตรนั้นเป็นอย่างใหญ่ สำหรับเลือกทำตามโอกาสจะอำนวย แต่หากเกิดความไม่เข้าใจกันขึ้นคราวใดคราวหนึ่งเลยทำเสียทั้ง ๒ อย่างให้เป็นที่ลึกลับสงสัยจึงเลยละเอะมา โดยพระราชดำริเช่นนี้ เมื่อเฉลิมพระราชมณเฑียรพระราชวังดุสิต จึงโปรดเกล้าฯ ให้ทำพระแท่นที่สรงเป็น ๘ เหลี่ยม ยอดเป็นเศวตฉัตรไว้ทุกสหัสธาราในนั้น เวลาเสด็จออกพระที่นั่งอภิเศกดุสิตเสด็จขึ้นเถลิงภัทรวิสู ซึ่งโปรดเกล้าฯ ให้ทำใหม่ตั้งเหนือพระแท่นเศวตฉัตร พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายหน้าเฝ้า พรหมณ์ร้ายมนต์ ธรรมเสริญโกลาศ เสร็จแล้วฝ่ายหน้ากราบถวายบังคมลาออก พระบรมวงศานุวงศ์ข้าทูลละอองธุลีฝ่ายในเข้าเฝ้าแล้วเสด็จขึ้น”

ที่กล่าวมานั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงในสมัยรัชกาลที่ ๕ ส่วนในรัชกาลที่ ๙ ไม่ได้ทรงรับนำอภิเษกจากราชบัณฑิต เปลี่ยนให้สมาชิกวุฒิสภาเป็นผู้ถวายน้ำอภิเษกที่ได้พลีกรรมตักจากสถานที่ต่างๆ ทั้ง ๘ ทิศ ดังกล่าวมาแล้ว

เจ้าพนักงานเตรียมการตั้งมณฑป
พระกระษัตริยานและเครื่องประกอบ
สำหรับพระราชพิธีสมโภช
ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก
พระบาทสมเด็จพระปรเมนทร
มหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร
เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๓

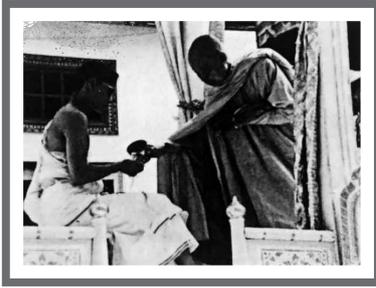
มณฑปประดิษฐานเจ็ดรูปเทวดา
บริเวณมณฑปพระกระษัตริยาน
มีบายศรีตั้ง ยอดบายศรี
มีพุ่มดอกบานไม่รู้โรย หัวหมู
กล้วยน้ำว้า มะพร้าวอ่อน วางบนพานเงิน
สำหรับบูชาเทวดาในพิธีสมโภช
พระบาทสมเด็จพระปรเมนทร
มหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร
เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๓

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลฯ ทรงจุดเครื่องบูชาสังเวทากลางทิวเขา ก่อนเสด็จพระราชดำเนินไปทรงพระมุธาภิเษก
เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๓

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า
กรมหลวงวชิรญาณวงศ์
(ม.ร.ว. ชื่น นพวงศ์ สุจิตฺโต)
ถวายหน้าอภิเษกด้วยพระครอบพระกริ่ง
ที่พระปฐมเจดีย์
และพระครอบยันตรนพคุณที่พระหัตถ์
พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพล
อดุลยเดช บรมนาถบพิตร
ในการสร่งพระมรุธาภิเษก
เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๓

พระยาโหราธิบดีทูลเกล้าฯ
ถวายพระเต้านพเคราะห์แด่
พระบาทสมเด็จพระปรมินทร
มหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร
ทรงรับไปสร่งที่พระองค์สาซ้าย-ขวา
ในการสร่งพระมรุธาภิเษก
เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๓

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงพระบัญชาเศวตพัสดร์
ทรงสะพักขาขลิบทอง ประทับ ณ อุทุมพรราชอาสน์ ภายในมณฑลพระกระษาศานาน
ในการสร่งพระมรุธาภิเษก เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๓

อนึ่ง ตามพระราชประเพณีสรงพระมูรธาภิเษกมี ๒ อย่างคือ ถ้าวันใด
ทิศไหนเป็นสิริมงคลแล้ว เวลาสรงสมเด็จพระมหากษัตริย์จะทรงแปรพักตร์
สู่ทิศนั้น เพื่อสิริมงคลแต่พระองค์อย่างหนึ่ง และถ้าวันสรงจะเป็นวันใดก็ตาม
เวลาสรงจะทรงแปรพระพักตร์สู่ทิศบูรพา ทั้งนี้เพื่อความสวัสดิสุขแก่ปวงชน
โดยตรง นี่เป็นอีกอย่างหนึ่ง ในพระราชพิธีสรงพระมูรธาภิเษกรัชกาลที่ ๙
เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๓ ได้เสด็จขึ้นมณฑปพระกระยาसन
ประทับเหนืออุทุมพรราชอาสน์ แปรพระพักตร์สู่มงคลทิศบูรพา เพื่อสวัสดิสุข
ของประชาชนเป็นสำคัญ

